

УКРАЇНСЬКА НЕФОРМАЛЬНА ПРЕСА

Існуюча система влади й управління в Україні середини 1950-х і до поч. 1990-х рр. отримала назву «тоталітаризм». Для пропаганди колективної тоталітарної свідомості в сср використовувалися всі можливі методи, від лєнінських уроків у перших класах початкової школи до різноманітних фальсифікацій у підручниках історії. По радіо передавалися нескінченні промови вождів, у газетах щодня друкувалися ідеологічно заангажовані комуністичні ідеї.

Головною проблемою журналістів, письменників у період «тоталітаризму», залишалося свавілля цензури, яке набуло небачених масштабів. Цензурному контролю підлягали всі журнали, книжки, брошури, автореферати, збірки статей і тез, плакати, листівки, навіть наклеї на коробках сірників. Обов'язковому контролю підлягали також усі республіканські, обласні й більшість міських газет, вибіркового – районні й багатотиражні. Цензурний пункт працював навіть на Головному поштамті в Києві. Усупереч елементарним конституційним нормам він займався переглядом поштових надходжень із-за кордону й вилученням «націоналістичної антирадянської літератури». Зрозуміло, цей «осередок культури» тісно співпрацював з КДБ.

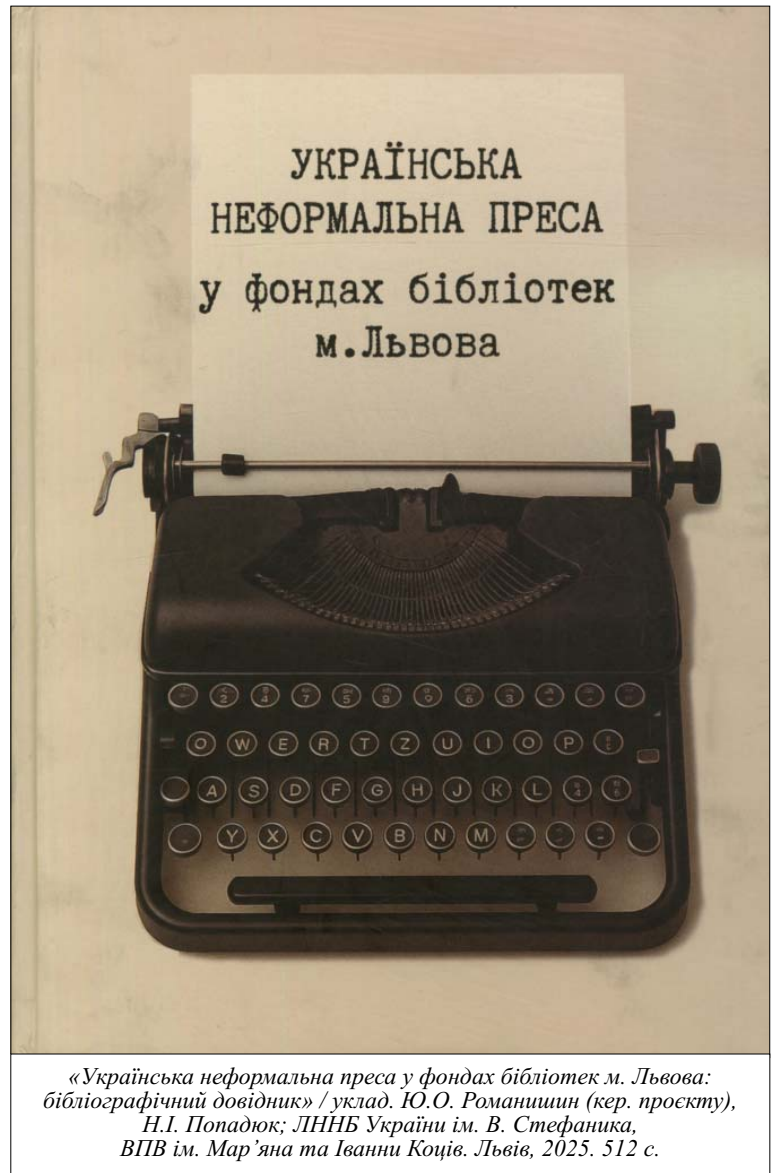
В Україні як частині сср існував тоталітаризм лівого зразка, що дістав назву «сталінізм», він характеризується насильницьким вирішенням політико-культурно-соціальних проблем, що визначаються владою, й замовчування тих проблем, що не визнаються режимом (нап. національних), усунення всіх опозиційнерів, не гребуючи ніякими засобами: широко застосовуючи кругову поруку, залякування, терор; надзвичайна секретність, конспіративність усієї інформації, що стосувалася життя держави й суспільства.

Таким чином, тоталітарне суспільство прагнуло сформувати новий тип людини, зокрема людини творчої – журналіста, письменника, митця, коли від кожного громадянина вимагається повне прийняття тоталітарної ідеології.

Водночас із поширенням національних ідей в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. ХХ ст. розпочинається період утворення неформальних організацій в Україні. З'являються спроби створення політичних організацій: зародкових, малочисельних, але симптоматичних, які пропагували свої ідеї через неформальну пресу.

Неформальна преса або самвидав виник у тоталітарній країні – радянському союзі, як специфічне культурно-політичне явище. Очевидно, що неформальна преса/самвидав одразу увійшов у лексику багатьох людей і набув значної популярності й поширення. В умовах заборони цього явища слово самвидав стало своєрідним «айсбергом», основну частину якого було сховано від людських очей, – всі розуміли, про що йдеться.

За природою існування неформальна преса є явищем протидіювання опозиційно налаштованої інтелігенції й офіціозу, а, отже, вона завжди ставала виму-

«Українська неформальна преса у фондах бібліотек м. Львова: бібліографічний довідник» / уклад. Ю.О. Романишин (кер. проєкту), Н.І. Попадюк; ЛННБ України ім. В. Стефаника, ВПВ ім. Мар'яна та Івонни Коців. Львів, 2025. 512 с.

шеним кроком. У демократичних країнах такий вид інтелектуальної діяльності існує відкрито, а в тоталітарних – перебуває поза законом.

В українській літературі неформальна преса як форма опозиційної творчості у період кінця 1980-х рр. початку 1990-х рр. пов'язується із приходом нового покоління інтелектуалів яке повстало завдяки низці соціально-політичних причин: бажанням утворити українську державу, розвінчування культу керівних осіб сср, початку «вільнодумства», частковій лібералізації деяких сфер життя суспільства, передусім духовного тощо.

Неформальна преса була способом невідконтрольного поширення ідей та інформації, а стосовно України – невідконтрольний засіб поширення об'єктивної інформації про Україну.

